

Anmeldelser.

Bjørn Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen. Studier over Kirke- og Skolehistorie i det 16. og 17. Aarhundrede. I (1561—1615). Kbhvn. 1928.

Den Bog om Biskop Resen, hvor- med Dr. Kornerup erhvervede den teologiske Doktorgrad i December 1928, har mange gode Egenskaber. Den vidner om en overordentlig Grundighed og megen Soliditet, om stor Belæsthed og utrættelig Iver for at finde alt frem, der blot paa nogen Maade kan belyse Emnet. Forfatteren har en god historisk Skoling, en sober og sund Maade at behandle sine Kilder paa, og paa de Omraader, der synes at være hans egentlige Felt, viser han en ubestridelig Dygtighed, der lover godt for hans fremtidige Deltagelse i dansk historisk Forskning.

Resen hører ikke til de særlig fængslende Skikkelser i dansk Kirkehistorie, men han var ubestrideligt en Forgrundsfigur i Datidens Danmark, saa han godt kan fortjene en udførlig Monografi, og en saadan nøder til en indgaaende Behandling af en Række kulturhistoriske, pædagogiske, filosofiske og teologiske Spørgsmaal i Samtiden, baade i Danmark og i Udlandet, hvor han, inden han blev knyttet til Universitetet, opholdt sig ikke mindre end 7 Aar, og kræver saaledes en meget betydelig historisk og teologisk Viden, for at Resultatet skal blive fyldestgørende.

I adskillige Henseender har Dr. Kornerup løst sin Opgave overordentlig tilfredsstillende. Fremstillingen er bygget paa et meget omfattende Kildestudium selv for de mindste Enkeltheder Vedkommende, hjemlige og udenlandske Arkiver og Biblioteker er grundigt gennemgaaet, og paa adskillige Punkter er det lykkedes at fremdrage nyt Materiale af Værdi og bedre end tidligere at udnytte det allerede kendte. Dr. Kornerup er ikke blot den omhyggelige Bogholder over stort og smaat, men han har en behagelig klar og overskuelig Fremstillingsform og en betydelig Evne til af en Uendelighed af større og mindre Enkeltheder at

danne et virkelig levende Helhedsbillede, saa at et Stykke Historie kommer til at ligge klart for ens Øjne. Som kulturhistorisk Studie har Bogen betydelig Værdi, og over dansk Skolehistorie kaster den adskilligt nyt Lys.

Den Plads, jeg har til min Raadighed, og hele Bogens Karakter gør, at jeg ikke kan indlade mig paa at give et Referat af den, det vilde blive alt for intetsigende. Jeg indskrænker mig derfor til nogle enkelte kritiske Bemærkninger.

De fleste Læsere vil sikkert ret hurtig faa det Indtryk, at de har at gøre med en Forfatter, der er pinligt nøjagtig i de mindste Enkeltheder. I al Almindelighed er dette ogsaa rigtigt. Men der er flere Undtagelser, end man skulde tro. Værst er det gaaet ud over de græske Citater, som der er utilladelig mange Fejl i, men ogsaa i andre Citater og undertiden i Gengivelsen af andres Fremstilling kan der komme adskillige Skødesløsheder, der skæmmer en Smule. For Størstedelen er dette dog kun Petitesser.

Der kan ingen Tvivl være om, at noget af det værdifuldeste i Dr. Kornerups Bog er hele den brede kulturhistoriske Skildring, han har givet som Baggrund for Resen. Og dog kan jeg ikke tilbageholde en Smule Betænkelighed. For det første synes jeg ikke, han altid formaar at skelne mellem vigtigt og uvigtigt; adskillige Gange har jeg maattet mindes Harnacks Ord om »die Herren Antiquare, die ein so scharfes Auge für das ewig gestrige haben«, og jeg kan ikke helt frikende Forfatteren for at have en lille Aare af lærd Pedanteri. For det andet forekommer det mig, at Dr. Kornerup lidt for meget tror paa, at naar han saa godt det nu er muligt, har rekonstrueret det Milieu, som Resen til en given Tid har levet i, saa har man ogsaa Manden. Men skal man tørt og nøgternt sige, hvad vi med Sikkerhed lærer om Resen af Bogens to første Hovedafsnit, der følger ham til hans Hjemkomst fra Udenlandsrejsen, saa er det i Virkeligheden minimalt. Hvis man tænker sig en Luther- eller en Gladstonebiografi skrevet efter det foreliggende Paradigme, kan man ikke undgaa at faa Kuldegysninger. Den vilde blive drøj at komme igennem, de store Linier vilde forsvinde i et Virvar af Enkeltheder, der i Virkeligheden ikke vilde oplyse ret meget. Et enkelt Eksempel: S. 24 faar vi en Beskrivelse af de aandeligt interesserede Mænd i Ribe, da Resen gik i Skole der. »Sikkert har Resen ikke kunnet undgaa at se dem og høre deres Navne nævnt med Ærbødighed, deriblandt Borgmester Peder Mortensen Hegelunds, der ikke var uden Sans for Studier, ja endog havde været i Paris og Louvain«. Det er den Slags Materiale, man griber til, naar alt sikkert Kildestof mangler, og saa tror man, at man virkelig har oplyst noget.

Et Dokument, som Dr. Kornerup benytter i langt højere Grad end nogen af sine Forgængere, er Resens »Philoteca«, hans Rejsestambog, hvori Venner og lærde Mænd indskrev deres Navne og bevingede Ord. Det er selvfølgelig i mange Maader en ypperlig Kilde. Blandt andet tillader den en Rekonstruktion af store Dele af Resens Rejse. Dog tror jeg, at Dr. Kornerup er lidt for glad for dette Dokument. Alt med Maade. Der er taget meget med, der er ganske uden Interesse. Det vilde have været morsommere og værdifuldere at faa nogle flere af de karakteristiske af Stambogsbladene citerede end den Hærskare af Navne og Levnedbeskrivelser af Mennesker, han kun flygtigt har truffet, og som for Størstedelen ikke har grebet det mindste ind i hans Liv (jfr. S. 95, S. 102 og S. 104).

Blandt dem, der har skrevet i Resens Philoteca er ogsaa Bruno. Noget særlig personligt Forhold vidner Stambogsbladet ikke om. I to andre Bøger fra samme Tid har han skrevet nøjagtig som her. Ikke desto mindre er Bruno S. 130 blevet Resens Ven, og S. 100 hedder det, at Bruno kan have bidraget til at nære Resens Begejstring for Nyplatonismen og hans Trang til Spekulation, og det regnes ikke for usandsynligt, at Resen har hørt Brunos Forelæsninger — en fælles Ven har nemlig hørt dem. Det meste af, hvad der her antydes om Forbindelsen mellem de to Mænd, kan jeg ikke andet end regne for det rene Gætteværk.

Gennemgaaende er Dr. Kornerup forsigtig og afvejende. Han vover sig ikke længere ud, end han kan bunde. Men det sker dog, at han tager Fantasiens til Hjælp, og saa er han ikke altid lige heldig. Det gælder ganske særlig S. 193 ff., hvor han søger at rekonstruere Resens teologiske Udviklingsgang, om hvilken vi fra hans egen Haand ikke har noget som helst at holde os til. Selv om man samler alt, hvad man ved om det Milieu, Resen har færdedes i, herhjemme og i Udlandet — og det har Dr. Kornerup som sagt anvendt megen, maaske lidt for megen Tid paa — er vi dog som oftest ganske ude af Stand til at sige noget om, hvorledes det har indvirket paa ham. Alligevel søger Dr. Kornerup at karakterisere Resens Udviklingsgang paa følgende Maade: Melanchthonsk præget Lutherdom, Dragning mod Calvinismen, stiv Lutherdom. At Resen oprindelig har været paavirket i Melanchthonsk Retning, er der meget der taler for. At han senere har nærmet sig til Calvinismen, er muligvis ogsaa rigtigt. Men det forekommer mig ganske vist, at de Sandsynlighedsgrunde, Dr. Kornerup anfører for det, er yderst svage og lidet overbevisende, og det samme gælder de indre Grunde, han fremhæver som det, der skulde have ført Resen fra det calviniserende Stade til den ufor-

falskede Lutherdom, som jo ubestrideligt blev hans endelige Standpunkt.

Sandsynlighedsbeviserne for Resens tidligere Hædning til Calvinismen er følgende:

1. Professor Ivar Stub udslyngede under Stridens Hede den Paastand, at man fra reformert Side — han siger fra Genève, men det maa være Basel — havde givet ham glimrende Tilbud om akademisk Ansættelse, ja, oven i Købet Ægteskab med en Professordatter. Men betyder dette virkelig noget i denne Beskyldningernes Tidsalder? Selv om han har faaet et saadant Tilbud, viser det saa det mindste om hans virkelige Stilling? Kan man ikke være gaaet ud fra, at en dygtig yngre Teolog fra Niels Hemmingsens Fædreland ikke stod Calvinismen fjernere, end at han sagtens kunde bruges? Eller det hele kunde være en henkastet forekommende Bemærkning. Hvad ved vi? Det hele er et altfor spinkelt Grundlag at bygge noget paa.

2. Resens senere Benyttelse af calvinsk Skriftfortolkning og Beza beviser heller ikke noget andet, end at han heri har lært noget at kende, der forekom ham brugbart, ganske som han, uden at man derfor har nogen Anledning til at mistænke ham for nogen Kryptokatholicisme, paa adskillige Punkter vedblev at støtte sig til middelalderlige Skolastikere.

3. Lige saa lidt kan man slutte deraf, at han paa sin Rejse besøge Genève. Det behøver ikke at betyde andet, end at han ønskede at se, hvorledes Calvinismen virkelig tog sig ud. Ellers kunde man lige saa godt sige, at hans Ophold i Italien betød en Dragelse mod Catholicismen.

4. I sine Studieaar gjorde Resen adskillige Professorer og Kirkemænd af calvinsk eller kryptocalvinsk Anskuelse sin Opvartning. Men selv i sin lutherske Periode stod han i personligt venskabeligt Forhold til de mere betydelige hjemlige Kryptocalvinister som Venusin og J. Stephanus — indtil 1607—8, da de forsvandt fra Universitetet. Skulde han saa paa sin Udenlandsrejse ikke kunne gøre den Slags Folk sin Opvartning uden at hylde deres Anskuelser?

Det hele er saaledes overordentlig problematisk, og Dr. Kernerup skulde have udtrykt sig med langt større Reservation, end han gør. S. 197 hedder det ligefrem: »der maa saaledes være foregaaet en Udvikling i Resens Liv bort fra Calvinismen og til dels fra Filippismen«. Resens Kristendomsopfattelse skal være undergaaet en Fordybelse og Inderliggørelse, »mere i Slægt med Luthers kraftige Realisme og mystiske Trosinderlighed end med den blide Melanchthons afrundede Læreform og i hvert Fald for-

skellig fra den forstandsbetonede Calvinisme«. Man fristes virkelig heroverfor til at spørge, om det er en Fordybelse og en Inderliggørelse at blive en bitter og stridssyg, rethaverisk Polemiker, saaledes som Dr. Kornerup i det væsentlige skildrer Resen? Men ogsaa paa calvinsk Grund var der for øvrigt Plads for en religiøs Inderliggørelse og Fordybelse, der hverken var særlig blid eller forstandsbetonet, men netop ofte en djærv Realisme.

Omsvinget sættes til ca. 1600. Da nævner han for sidste Gang for 1615 Calvin og Beza i et lille Skrift. Nu er det saa uheldigt, at Dr. Kornerup et andet Sted røber for os, at det ikke blot er sidste, men ogsaa første Gang, idet det er eneste Gang. Med et saa spinkelt statistisk Materiale skal man dog vist være forsigtig med sine Slutninger. Yderligere staar det fast, at Resen efter den Tid har benyttet Beza for sin Bibeloversættelse.

Dr. Kornerup mener ogsaa at kunne fastslaa Aarsagerne til Omsvinget. Døden kom Resen nær, flere af Kollegerne ved Universitetet, Faderen, hans Hustru gik bort, hans Bekendt fra Studieaarene Bruno kom paa Baalet. Lidt senere mistede han en Datter, dertil kom, at Fr. Rosenkrantz, hvis Mentor han havde været i Udlandet, kom i Ulykke og døde. Alt dette maatte føre til Fordybelse — og altsaa naturligt fra Calvinisme til Lutherdom. Slutningen er ikke uangribelig. Mon ikke mange Calvinister og Filippister har oplevet noget lignende og derigennem er blevet ført til Fordybelse uden derfor at gaa over til Lutherdommen?

Snarere kunde man henvise til Venskabet med Holger Rosenkrantz, der netop havde oplevet et Gennembrud til alvorlig Bibeltro og levende Fromhed. Men Forbindelsen mellem dem blev først noget længere hen i Perioden 1600—14 mere intim, saa man skal sikkert ikke slutte altfor meget.

Lige saa lidt kan man faa ud af, at han nu med Iver fordybede sig i Skriften, Augustin og den tyske Mystik. Ogsaa Calvinister, Filippister og Puritanere har læst en hel Del i Skriften uden deraf at blive Lutheranere. Calvin dyrkede ivrigt Augustin, og den nyeste Calvinforskning synes at godtgøre, at han i langt højere Grad end Luther er afhængig af augustinske Tanker. Heller ikke kan man vel sige, at den tyske Mystik i særlig Grad prædisponerer til en noget haardkogt Lutherdom. Den var derimod med til at bestemme visse af de for Resen ejendommelige Tanker, der netop ikke er særlig lutherske.

Naar endelig Dr. Kornerup til sidst nævner Resens intensive Lutherstudium som noget af det, der fører ham fra et calviniserende Standpunkt til bevidst Lutherdom, saa kommer han her med den eneste Grund til et Omsving, der virker helt overbevi-

sende — naar blot det i det foregaaende var lykkedes ham at godtgøre Sandsynligheden af, at Resen virkelig en Tid har staaet Calvinismen nær.

I sin Indledning siger Dr. Kornerup om H. F. Rørdam, at hans Begrænsning var en noget svigtende Interesse for den begrebsmæssige Side af Kirkehistorien. Med disse Ord har han egentlig tegnet sit eget Billede — og sin egen Begrænsning — ganske livagtigt. Det svageste i hans Bog er afgjort de filosofiske og rent teologiske Partier, der ogsaa er paafaldende knappe i Forhold til de øvrige Deles ofte overvældende Bredde. Temmelig utilfredsstillende er saaledes Kapitlerne om Dialektiken og Resens logiske Standpunkt. Vi faar en Sammenstilling af, hvad der staar i de forskellige Bøger om de logiske Opstillinger og en Række tørre Ekscerpter, men den, der ikke i Forvejen er inde i aristotelisk og anden Logik, lades tilbage nøjagtig lige saa klog, som han var, da han begyndte. Der gores intet Forsøg paa med jævne Ord at forklare, hvad det hele drejer sig om, og hvilken Betydning det har i filosofisk Henseende. Tilmed begynder saa det hele med en Sætning, der, saaledes som den er formet, er absolut urigtig: »Siden Skolastikens Begyndelse havde Aristotelismen været den herskende i den katolske Kirke.«

Hvad Resens ejendommelige teologiske Syn angaar, der bragte ham i saa store Vanskeligheder, at han en Tid var i høj Grad suspect for Heterodoksi og hans Sag maatte prøves af en særlig Kommissionsdomstol, saa tror jeg ganske vist, at Dr. Kornerup rører ved det rigtige, men jeg tror ikke, at han er kommet helt til Bunds. Han har ikke klart nok faaet Øje paa, at der er en indre Sammenhæng i hans Tanker. Han ser nok, at visse nyplatoniske og augustinske Forudsætninger spiller ind, men han standser paa Halvvejen. Man faar i Hovedsagen Billedet af en Mand, der har en Række teologiske Meninger, deraf adskillige højst besynderlige, der kun er løst forbundne. I Virkeligheden var der god Sammenhæng i hans Teologi. Resen var en Mand, der godt vidste, hvad hans Forudsætninger førte til. En Paavisning af dette vilde imidlertid føre mig altfor langt ind i teologiske Subtiliteter.

Denne Mangel paa fuldstændig Indtrængen i det inderste af Resens Tænkning har sikkert haft sin Betydning for Dr. Kornerups Bedømmelse af Resens Personlighed. At denne har mange utiltalende Sider, kan jeg fuldstændig give Forfatteren Ret i. Og dog bliver hans Vurdering vistnok for skarp. Egentlig kommer han ikke stort ud over det ældre Standpunkt hos Baden, der taler om »den myndige og hævngherrige, herskesyge og intolerante Sjællands Biskop« og R. Nyerup, der i hele Striden ikke kan se andet

end »theologiske Kjævlerier«. Det lykkes ham ikke at gøre os forstaaeligt, at det har været muligt at kæmpe som Løver for det, Striden gjaldt, og derfor ikke at give en fuldstændig retfærdig Bedømmelse af hele dette Tidsrum, der unægtelig staar os meget fjernt.

Banebrydende kan man ikke kalde Dr. Kornerups Arbejde. Jeg tror heller ikke, at det er afsluttende. Særlig om Resens Teologi lader der sig meget vel skrive en ny og bedre Bog. Men det er en solid og dygtig Bog, der paa en Række Punkter udvider vor Viden. Man kan kun ønske Forfatteren, at det snart maa lykkes ham at fuldende den afsluttende anden Del, der skal omhandle Resens Bispetid.

J. Nørregaard.

lón Dúason: Det æmne, som titlen på denne bog antyder, er i og for sig interessant nok, men desværre — og det kan straks siges — har forf. hverken haft

forudsætninger til at behandle det eller evne til videnskabelig behandling deraf. Ved at se på indholdsfortegnelsen får man straks en underlig fornemmelse. Kap. I består af 3 paragraffer, der igen deles i forskellige underparagraffer. I § 3Bb2 får man »kildeskrifternes bekræftelse af dette« (o: det foranstående), og i kap. III § 1f får man »kildeskrifternes forhold til ovenstående«. En almindelig videnskabelig fremgangsmåde måtte, skulde man tro, være den, at kilderne selv først undersøgte, at de måtte være det primære, det, hvormed der skulde begyndes, men ikke noget der kom bagefter som et mere eller mindre ligegyldigt(?) tillæg.

Bogen består af 8 kapitler, hvoraf VIII. kun er en oversigt over det tidligere udviklede. De 7 kapp. handler om »Det isl. retsfællesskab« (vár lög), dets opståen og organisation, Retsfællesskabets første landudvidelse (d. v. s. opdagelsen af og landnamet i Grønland), Om Grønlands kolonisationsforening og tingsordning, De historiske kilder (særlig om Grønlands retsstilling), Grågåsens betydning for spørgsmålet, Historisk oversigt (herunder særlig begivenheder i 1256 ff.), Járnsíðas og Jónsbóks betydning. Det hele afsluttes med brudstykker af teksten i Grágás og andre kilder (der kaldes kap. 9).

Da så godt som alt stof vedrørende Grønlands historie i oldtiden og langt ned i middelalderen findes omhyggelig samlet i »Grønlands historiske Mindesmærker« (I—III, 1838—45), havde forf. en let og overskuelig adgang til kilderne.